

LA NOSTRA MEMÒRIA

1. LA BRISERA

Amb aquest treball vull referir-me als jocs dels xiquets de la dècada dels quaranta. A què jugaven, en quin lloc ho fèiem, que classe de jocs es donaven en el moment, a quina hora del dia es realitzaven...

Es clar que no tots els xiquets d'Alaquàs jugaven en un mateix lloc. Cadascú ho feia en un lloc proper al seu barri i al voltant d'un solar, d'una placeta o al mateix carrer, tot i que de vegades es corria per tot el poble. Fer al joc no hi havien normes ni temps fixe. Els jocs, es produïen a qualsevol hora del dia o del vespres. Aprofitant la "Fugina" de l'escola, quan gaudíem de temps lliure, al escapar-se d'algun càstig imposat pels pares; és a dir, quan per una raó o una altra, no teiem col·legi, que és com dir, quasi sempre, per a molts dels xiquets.

El lloc de trobada de tots nosaltres era un gran solar que hi havia entre la Fillola i el camí vell de Torrent. Actualment és la zona que ocupa l'edifici del Col·legi Públic Vila d'Alaquàs i que s'anomenava "la Brisera".

Parlar de "LA BRISERA" comporta parlar d'història: en principi, "la Brisera" era un terreny propietat del tio Ximo "el Quartero". Un solar que arribava des de l'anomenat Camí Vell de Torrent, fins la plaça d'Espanya. Anys després tot aquell terreny es dividiria en dos solars en obrir-se un camí d'accés a la peroleria de "Morimos".

La part de baix, és a dir, la que acabava en punta al peu del campanar, seria venuda a la família del tio Emilio "el Peroler" per a la construcció d'una fàbrica de rajoles. També es construirien per aquell temps, les cases de l'ementada plaça d'Espanya entre les que una va pertanyer a don Francisco "el Mestric" que aleshores treballava de contable per al tio Ximo. La part de dalt que llinda amb la peroleria de "Morimos", que va ésser la que jo vaig conèixer, quedà propietat del tio Ximo "el Quartero". tot i que abans i després d'ocorrer tots aquestos fets, a "la Brisera" tenien lloc les disparades de focs d'artifici més importants de les festes del poble i coneguts popularment per la gent com "L'encadenat" perquè els masclets es clavaven en terra entre uns claus formant una cadena.

El tio Ximo "el Quartero", tenia una indústria d'elaboració d'alcohol al carrer de Sant Josep que arribava fins l'actual carrer de Santa Cecília envoltant-lo, enllaçava al carrer de l'àrbrc. Diposava l'hort de la seua finca de grans trulls que s'accedia als cellers per la porta d'entrada que estava situada a l'antic taller de carros del tio Sebastià Alòs. En aquestos trulls és desenvolupava tota la feina vinculada al procés d'assoliment de l'esperit del vi.

D'aquest procés s'estreia la brisa del raïm que posteriorment seria allotjada al solar de "la Brisera" per a ecar-se al sol; en grans quantitats. En acabar el procediment de sercar, la brisa se venia com a menjar els conills. Aquesta activitat en definitiva, donaria peu per a que la gent conguera aquell solar com a "la Brisera".

A la dècada dels quaranta, que són en part les dates on van transcórrer els anys de la meua infantesa, així com el desenvolupament dels jocs que comporta la mateixa, cal recordar que "Brisera" alehores era Un solar que sols servia per magatzemar el peltret i enderrocos provinents de les obres amb algun fèmer. Tot açò sembla ésser lo quotidià fins l'arribada de l'etiú. En aquesta època de l'any, el solar es convertia en una gran era per a la batuda del blat. Els llaurados acudien a "la Brisera" amb els carros ben carregats de forment i després d'amuntegar les garbes, en moles eres engolides per la vella trilladora d'Abelardo Laborda, enmig d'un remolc de pols i pallús.

Per la llarga rampa de la trilladora, eixia la palla formant al caure, llomes daurades. En arribar la nit, totes aquelles llomes serien desmuntades pels jocs dels xiquets fins assolir un vertader camp de batalla.

Sense dubte, "la Brisera" era el millor lloc per a enllestir la diversió; centre de reunió de xiquets i xiquetes de tota la rodalia. Fins i tot des de la "Majòlica" venia a jugar "la Lirio" així com Paco "el Rus-

so" que vivia a les portes de l'horta a la partida del Terç. A "la Brisera" es desenvolupaven tota mena de jocs; des del futbol, fins i tot els jocs de l'època com eren el rotgale i el Flendi amb xavos negres, ballar la trompa, xinxes i caparres, pic i pala, parat rescatat, el sambori, per les xiques, i les escolletes.

El joc de les escolletes, era més bé un joc de confidències que consistia a confessar-hi a l'orella de la xica que havia estat elegida per a rebre dels xicots les confidències amoroses i que no eren altres, que dir-li en secret quina de totes les xiques li agradava més. Després venia la part ritual; s'hi formava un rotgale aïllat de xiques i allunyat de nosaltres per assabentar-se dels secrets rebuts per mig de la companya de torn, escoltant-se tot seguit rebombori de rialles enmig de grans escarafalls que, a mi, particularment, s'hi m'antullaven una mica falsos com a manco. Si mes no, el divertit joc, finalitzava per algú de nosaltres amb les galtes bermelles.

Davant "la Brisera", és a dir, a l'altra part del camí vell de Torrent, hi havia un camp d'oliveres on queien els corrals del tio "Toledo" i del baret del tio Peris i que feia un raconet Adossat a la paret dels corrals esmentats, tenia el seu refugi un gitano congut popularment con "el Pulga" i en ocasions féiem alguna excursió per llançar-li pedrades sobre el sostre de la cabanya del "Pulga" on dormia amb tota la prole. Un sostre de canyes i cartró que els protegia del relent de la nit, però no d'alguna pedrada que, encara que esmoritda, assolia al cos d'algun membre de la seua fillada. La cosa acabava en corrugudes perquè el "Pulga" eixia ft un dimoni esmentant als nostre avantpassats ja morts.

El camí de "la Fillola" tenia el seu traçat per davant de "la Brisera". Un traçat que desfilava entre clots, pol i fang, cap a la parada del tranvia on enllaçava amb el Camí Nou de Torrent; de manera que per allí, passava tot el transit sobretot, de carros carregats amb tota mena d'elements: carros de rajoles, de garrofes, taronges o be herba seca, amb moltes hores de camí. Els carros tranitaven lentament esquivant els clots enmig dels crits dels carreters o l'esclafit de la tralla. Recorde sobretot, en temps de verma, el pas dels carros per davant de "la Brisera" amb la caixa plena de raïm. com os que els animals transitaven lentament per la dificultat el camí, nosaltres aprofitaven aquesta circumstància per a penjar-se de "la sorra" almenys tres a quatre nanos al mateix temps per furta-li el raïm i allotjar-lo dins el sí.

Si hi havia sort que el carreter no ens descobria, era tota una festa perquè teniem el menjar assegurat del dia, la qual cosa no era poc, donat les dificultats que es patien en aquells temps.

Un temps on el sol del camí encara era de terra. Uns temps aturats pels records de "la bisera" en la pell de la nostra infantesa. Un temps en definitiva, on l'asfalt encara no havia posat el dol als nostres carrers.

Quan s'hi criava el llimac a l'ombriu del fang i els xiquets podem jugar al mig del carrer sense cap de perill.

Ramón Tarín

2. DON JUAN MOLINER (MESTRE NACIONAL). I ELS MEUS COMPANYS DE COL·LEGI

Al voltant de l'any 1944, data en que jo vaig encetar la singladura del col·legi, al poble d'Alaquàs sols hi havia tres escoles nacionals. La primera d'elles s'hi trobava dalt de l'ajuntament on exercia el magisteri Don Francisco anomenat "el Mestric" i els altres dos restats, estaven situats al carrer Canalejas que és on jo anava al col·legi estant aleshores mestre el mateix Don Juan Moliner.

Al costat del meu col·legi, i separat tan sols per un barandat de rajoles, estava el de les xiques. Des del nostre pati trepaven fins a dalt de la paret mitgera, per aguaitar, els xicons més enrevessats, al pati veí i poder vore així, les cames de les xiques quan aquetes jugaven en el descans.

El carrer on estaven establerts tots dos centres, és a dir, el carrer dedicat a l'il·lustre polític assassinat a Madrid al cantó del carrer Carretas a la Porta del Sol, era un carrer molt poc habitat. Sols hi havia construïdes unes quantes cases de veïns; una fàbrica de xocolata i un taller de mecànics junt al col·legi. Tot açò a mà dreta segons es puja cap a la fillola. A l'altre pany de pared de l'esquerra, eren les espatles de vivendes de les famílies dels "Garroffins" on queien els vessants de les teulades dels estables, amb unes xicotetes portalcrecs d'eixida al carrer. Al final del mateix i fent canto al camí de la fillola, s'hi podia veure la fàbrica de perols i cassoles que pertanyia a la dita família "dels Garroffins".

La vella fàbrica romania sempre envoltada per un cim de fum que eixia per l'antic forn d'oritgens àrabs on es cremava els garbóns de "Homilia". Enfront mateix dels col·legis es trobava l'única casa que hi havia en eixa part de carrer: la vivenda dels germans "CUATRO".

Com he dit abans, en l'any 1944 vaig començar a rebre les primeres lliçons per mig del meu mestre Don Juan Moliner que per cet, el tinguérem bastants anys, fins la seua jubilació del col·legi del carrer de Canalejas.

A mesura que passa el temps, la figura d'aquest vell mestre es fa més entrayable. Es ara, i ací, vit des de l'angle de l'adult, quan es comprén el complex treball en la nostra formació personal i col·lectiva. Cal compadir social i econòmica que, fins l'altre, dia com aquell que diu, vam haver de patir els hòmens que impartien la docència en situacions tan precàries. Mal mirats i ptijor pagals, la llavor tant important d'aquestos hòmens, no en fou gens reconeguda HI havia un dit popular que resumia molt bé la seua situació: "Passes més fam que un mestre d'escola". Pensem que la tasca desarroïllada per aquestos mestres, en favor de la docència dins la nostra societat és digna d'elogi, davant el secular oblit de l'administració pública.

A la classe erem me sde cinquanta xiquets plens d'energia davant d'un home vell que volia complir amb la seua obligació. Encara recorde a molts d'ells malgrat el temps transcorregut. Pepe i Fabià "els Santeros", Rafael i Lluís del "Polvorí", Paco Beta, Manuel Frailes, Daniel "Maseta", "Maseta", Vicent i Salvaoret "el Güei", Micalet "el Presidi", Miguel Lino "Orellctes", Pepe "el Boticari", Pec "Pipa, de les casetes de Cassola", Pasqual "el maio" mort dissortadament poc després, Juano "el Ballaor", i tants altres com German "el Maio", Peret o Mariano "Terreòla" sent aquestos els més vius.

Vora seixanta xiquets en classe era com una bomba per a ficar a prova la paciència de qualsevol; i Don Juan Moliner, la perdia més d'una vegada. Parapetat darrera la vella taula de fusta, repassava els deures mentre que nosaltres desfilavem per davant d'ell pel passadís que s'obria entre el seu seient i la primera filada de pupitres, la vella enciclopèdia que sosteníem oberta entre les mans. De vegades, el que estava llegint o feia a tomballons i açò, produïa rialles entre els companys que seguien darrer d'ell i que a més li sucaven algun que altre pessic. No ensés d'estranyar doncs, que de sobte, la paleta que empunyava el mestre, volara cap a nosaltres aterrant enmig del cap d'algú pr allò de què "la lletra amb sang entra".

Es clar que a Don Juan no li agradava el mode i la forma del nostre comportament dins el col·legi, però no és menys cert que, en ple hivern les mans es quedaven moradisses pel fred, així, que en vore aterrar la paleta, la mà s'esmunyia cap enere. El resultat no era altre que un bon esclafit en tota la cabota. Malgrat els mètodes emprats per Don Juan per als càstigs, hi havia excepcions pel que fa als seus efectes. Tenim el cas de German "el Maio" que, ni en les mans, ni en el cap, li feien efecte els colps de la paleta. Aleshores el mestre decidí provar en una altra part del cos: les galtes del cul. Però per a l'ingeni no n'hi ha mans. German "el Maio" s'havia ideat un truc per escapar-se del càstig. Demanava permís al mestre per anar al comú i una vegada allí, es col·locava un cantó mig trencat entre els calçotets i les galtes del cul, de tal forma que quan Don Juan li sucava amb la paleta, en compte de plorar es ficava a riure.

I/altre dolor de cap del mestres es deia Peret. Les seus entremaliadures esgotaven el mateix aborridament. Sembla que encara estiga veient-ho: la caa menudeta i prima amb uns ulls inquietos, espavilats. Pareixia un citel sostés dalt d'un bri de cisca. El seu cap era una bomba de rellotgeria, sempre a punt

d'esclatar. La de vegades que ha corregut davant del tioTorrentí!, un guarda de terme que hi havia aleshores al poble i que degut a la deformació que patia a les cames hi va motejar "el tio Cames Tortes".

A l'escola va desaparèixer un bon dia la paleta de fusta del mestre, així com llapisseres i gomes d'esborrar. Don Juan ens va tindre per una estona al descans sense jugar ni moure's del mateix lloc fins que apareguera l'autor de la broma en qüestió. Aborrit el mestre, que a més, ja sabia on li apretaven les sabttes, quan don Juan fart d'esperar, agafà Peret de l'orella obligant-lo que senyalara el cau on romania el botí del robatori. Després de varies forcejades volent-se emsunyir de les mans del mestre, va confessar el secret portant-lo al lloc on tenia amagat el tressor: l'interior del comú de l'escola; el lloc menys sospitos. Tan sols a d'ell se podria ocórrer cosa semblant.

El record de Peret és inesborrable, com inesborrable fou la vida i esdeveniments viscuts dins el col·legi. Una vida en comú amb comportaments d'elements que poden pressuposar la base fonamental per a l'estudi d'una generació amb les seues anècdotes, amb les seues inquietuds. Tenim el cas del company José "Pipa", un excel·lent músic a l'actualitat que llavors era un xiquet prodigi; als huit anys ja ens donava classes de solfeig.

Cal destacar també, que en aquells anys del nostre ensenyament, l'actitud dels mestres davant la freqüent manca d'assistència dels xiquets a l'escola, seria molt menys rigurosa que ho és hui, donant que eren bastants els nanos que feien "Futgina" sovint. Açò dona peu per a aprofitar en la blanesa tolerant d'alguns mestres davant de certs comportaments d'alumnes que també hi havia. D'entre totes les anècdotes que recorde a l'escola, sols em referiré a una d'elles per fer un esbós de la seua naturalesa. A la creuera del carrer de Conca, camí Vell de Torrent, i la Fillola, vivien dos germans a la casa cantonera entre la Fillola i el carrer de Conca. Aquestos dos germans que també eren companys de col·legi, un bon dia, apargueren pel col·legi com de costum però, Ramon el major de tots dos germans, venia vestit amb una capa, encobert amb una caretà i empunyant una espasa de fusta. Una bona disfressa per a la burla i les rialles. Don Juan, el mestre, s'hi va quedar mirant-lo molt seriós i li demanà amb molta amabilitat que es despullara d'aquella disfressa, recordant-li que la celebració de Carnestoltes encara no pertocava.

Amb aquestes pincellades d'una època, d'uns companys i d'un mestre, hem volgut fer un xicotet homenatge a la figura de don Juan Moliner, mestre nacional.

3. CARRER DEL DR. BARBERÀ, CARRER DE LA MEUA INFANTESA

Tenia jo set anys, quan els meus pares es van traslladar a viure al poble d'Alaquàs, a l'anomenat carrer del Dr. Barberà, carrer que des d'aleshores seria el carrer de la meua infantesa. Venien des del motor "De la Sang" situat en un lloc de l'anyorat paratge de l'horta de Picanya, i fou com reviscolar una trobada amb el meu poble; un poble on set anys endarrera (1937) havia nascut jo, al carrer dels "Senyorets" en plena guerra civil i enmig dels tràgics sucesos que hi esdevenien al País Valencià i a tota la resta de l'estat espanyol. Uns fets que, sense entrar en valoracions històriques, envocallava de tragèdia, una vegada més, l'història de l'home.

No sé amb certesa quin és el motiu que en fa reflexar eixe idealisme que envolta els records i que la nostra memòria ens reviscola amb tota l'intensitat els dies de lanostra infantesa. Cal pensar que la boiros allunyània dels fets que evoquem, ens fan veure'ls d'una forma diferent a com realment succeïen, perquè els fets, a mesura que s'allunyen en el temps, ja no hi son com nosaltres ho recordem. Malgrat tot això, els anys de la meua infantesa m'acompanyaran per sempre, perquè les vivències que has tingut de xicotet, et marquen per a tota la vida.

El primer record del meu carrer que em ve al cap, és un molló de sorra que hi havia davant de ma casa, i que utilitzaven els obrers de vila per la construcció del que seria el forn "de Coc", i per damunt del molló de sorra, una colla de nanos barallats en espentes i rodolons per tot arreu. Eren els xiquets del

meu carrer; els meus desconeguts i nous companys. Jo els mirava amb enveja sospesant els gaudiments del jocs, molt prop a d'ells, tot sol, seriós, i una mica engoixat. El caràcter obert i sociable del meu germà Alfredo així com el de les meues germanes Carmeta i Maruja, gaudien d'uns elements d'adaptació dels que la meua capacitat mancava. D'alguna manera jo era el capdavant de tots ells. Perdut en els aures de la meua tímida, la sospesada incapacitat d'adaptar-me a la lògica ubicació del nou canvi d'hàbits, faria que tot em resultara estrany i inquiet. Potser que la manca de capacitat per relacionar-me amb els altres, em condicionara des de l'aïllament, el capdavant, de fixar-me en altres detalls i elements de la vida quotidiana al marge dels jocs.

Eren temps de postguerra, on la precària situació de les famílies, dintre les capes socials mé desprotegides, resultaven tan evidents com la fam que es patia per tot arreu. L'escassetat en tot l'ordre de coses més primàries, assoliren en un estat precari, on aconseguir-les suposava una lluita atroz com la mateixa supervivència.

Els carrers de l'artesà poble d'Alaquàs, acolliren el desenvolupament d'una sèrie de personatges pintoresca així, com l'arrelament d'un comerç ambulat. He d'emprar de nou el nom del carrer del Dr. Barberà, per referri-me a d'ell i assenyalat que el meu carrer es va transformar en escenari d'un teatre quotidià. Des d'el gitano de monyo pasit demanant els draps vells de casa en casa, al llanterner agitant el fornell fumejant disposat a la reparació del llibrell arraconat en qualsevol rebost de la vivenda. Des de la llunyania, el crit del pelleter anunciant el canvi de caixetes de llumins, per pells de conills. La cridada veu del venedor de formatges amb davantal blanc i cistella recolçada a la cintura: "A quinze quinzets la peça, dones... ¡Xé que bosn!". Hom podia escoltar-se el xiulet de l'esmolador a colp de pedal de la vella bicicleta... La presència de Maties "el Carboner" darrere del seu carro obrint dos soles al seu pas pel fang del carrer i aturant-se de quan en quan per anunciar la seua presència amb un potent crit: Carbóooo... ¡un crit vibrant de tenor que s'escoltava resonant en la llunyania a més d'un quilòmetre de distància. O bé la deseixida gràcia de la peixatera (la tia Casimira i la seua filla Pilar) amb el poal penjant de la mà pel de peix aguaitat per les voreres sota l'ansa, rcllueu i amb la mirada esmorlida, Sense oblidar al mateix temps a la lletera que anava de porta en porta omplint pitjers i "tifells" entre una que altra xarrdetat per asabentar-se o escudellar l'última notícia. Entre els molts personatges que transitaven pel meu carrer, no em podia oblidar del "Terroro". un torrentí beneït amb un caràcter ximple i alegre que venia terreta per a rentar tota mena d'escurada. Caminava un poc rancallós i espentava un carret de mà amb un sac d'argila recolçat sobre la part davantera d'on anava la roda. La mesura era un pot. El pot ple el feia pagar a quincet. Cadascú d'aquests personatges emprava una tècnica pròpia com a reclam. El "Terroro" ¡I com no rescatar ensems, de la memòria històrica, sobretot, a un personatge davant del burret amb els ramals al muscle, aturant-se sovint enmig del carrer per a llançar el crit tan peculiar: "ARROP I TALLADETES". Es un record inesborrable l'imatge del burret darrere d'ell, aventant-se les mosques amb ràpids moviments de cua; de petjada lenta i amb les orelles caigudes capbaix mentre que per damunt del llong aguaitava entre les orelles d'espert de la sària, les gerres de dolça llepolia. A hom, la tristesa del ruc sempre l'ha semblat la tristesa del comdenal quan va a acur ajustiat...

Sense dubte, el carrer era l'escenari privilegiat on millor hi conreava la convivència. Encara està present en el record, la solemne figura de l'algutzi aturat al rastell enmig del carrer aguardant que la gent eixira de llurs cases per escoltar-lo. El tio José M.^a L'algutzi emprava ceremoniosos termes semblants a l'hora de pronunciar el bando: "Colrades i cofradeses de La Mare de Déu del Roser, acudiran al soterrar de..."

El pas del temps et revela que el carrer és una escola plena de sapiència popular amb una transcendència que, de vegades hom no se n'adona. Tanmateix caldria parlar, per completar l'esbós figuratiu del meu carrer, també del veïnat d'aleshores; eixa substància via d'on s'hi reestructura el caràcter de la convivència. I ho farem amb els noms i malnoms tan típics dels nostres pobles que hi donen el sabor ranci.

El carrer de Dr. Barberà, dedicat a la memòria de l'il·lustre metge alaquaser, s'obrí al voltant de l'any 1914 amb la construcció d'algunes cases, quan al carrer encara era un terreny on es conreava les vinyes i les garroferes en quasi tota la seua superfície. La primera casa la feu el tio Elies "el Cerer" -al poc de temps d'haver venut a sa casa a la Madre Josefa Campos per construir el convent de les monges Catequistes-. Aquesta casa tenia el n.º 3 i en ella vivia "el tio Guerra" l'any 1944. La segona casa en construir-se seria la casa "del tio Bolos", pare "dels Santeros", i tenia en dites dates el n.º 12. Posteriorment anirien construint-se la resta de cases; l'any 1932 es construí sa casa "el tio Coc" i a finals d'eixa dècada quedaria la fisonomia del carrer amb la construcció de la resta de cases.

El meu carrer naixia dins d'una menuda placeta on confluïen tres carrers, i al mig de la qual s'alçava la façana de la peroleria d'Emilio "el Peroler". A mà dreta, conforme s'apuja carrer del Dr. Barberà amunt, la primera portalada era la de la casa de Batiste "Culpelut" i la tia Rosario "la Garrofina", antigament la casa va peranyer a la tia Tona "la Moruixa" l'abuela del tio Vicent "el Moruix". En ella es guardà, anys més tart, la imatge de Santa Cecília vivint en la dita casa, el director de la banda de la Música Vella d'Alaquàs Vicent ros, "el tio Moliner". En guerra fou cremada aquesta primitiva imatge de Santa Cecília que tenia l'alçada del tamany d'una persona i que fou feta a les darreries del segle XIX sent costejada per la totalitat dels músics i socis. El mantó de vellut que portava Santa Cecília, que fou regalat enre totes les dones de la Música Primitiva enllà pel 1889, encara hi és a casa d'una neta del tio "Moliner": la casa de la tia Conxeta Guzman, dona del tio Jesús "el Pastoret".

La porta principal de la casa del tio Batiste, donava al carrer Mare de Déu de l'Olivar sent la primera del mateix, i a l'esquerra es trobava l'última casa del carrer del Convent; la casa del tio Francisco Usedo "el Cagó". Així doncs, aquestos són els veïns que vivien a la part esquerra del carrer del Dr. Barberà.

A la casa amb el n.º 1, Francisco "el Cagó" (fill) i sa muller Paquita.

En la casa n.º 3 (la assenyalada casa del tio Elies "el Cerer", i que aleshores era propietat d'un torrentí motejat "Vispa") vivia Francisco Lino "el tio Guerra" amb la seua dona Magdalena.

A la part de baix d'aquesta casa, hi havia una escaleta per on es pujava al pis de dalt; una xicoteta vivenda que en primer lloc serví de centre de reunió de xics i xiques on es berenava i solia fer-se algun ball els diumenges; donat el ventall d'usos a que es troba sometesa, acabaria creant una dinàmica històrica moll interessant. Aquell local albrgà una agrupació del republicanisme local, que recalà al voltant dels anys trenta, i que estava integrat per una de les rames fraccionàries dels socis de la música vella del casino roig de la plaça. Donat el caràcter caçador d'alguns dels seus membres, encapçalats per Francisco Lino "Guerra", es convertí ben aviat en seu dels caçadors. Funcionà com a casinet regentat per Francisco Gil "Coc" fins que en guerra s'instal·laren en ell, "Las juventudes Radicales Socialistas". Enmig dels disturbis i agitació social que es visqué als primers mesos de la guerra, a l'interior d'aquell xicotet local, pronuncià encesos mítmis en diverses ocasions, el diputat Ricardo Varela. En acabar-se la guerra, s'habilità com escola nacional l'any 1946, sent mestra de la mateixa "dona Isabelita" que impartiria la docència durant vint-i-dos anys (1946-1968).

L'edifici amb el n.º5 era ocupat, fins el cantó del carrer de l'Indústria, pel taller de don José Belenguier Carceller; un taller que es dedicava a la creació de "plumiers" i costurers, entre altres joguines.

El n.º7 era la casa on vivia el tio Salvaoret i la seua muller Doloretos "la Ribarrojera".

Al n.º9 s'hi trobava el forn de "Coc" el nostre veí més immediat. En temps de la fam, amb què enveja veia passar le dones carregades amb les "vienetes" de pà aguantant pels costats de la post de fusta.

Ma casa era el n.º 11. Els meus pares eren nadius de Requena però vingueren a Alaquàs pels anys trenta-dos. A mon pare li deien Teodoro i a ma mare Alejandra, però tots els coneixien per El tio Alfredo i la tia Carmen.

Al n.º 13 vivien els altres veïns nostres: el tio Ramón "de cà Màlia" i llur esposa Encarna; una "gaba-txa" aldaiera del més arriscada. El tio Ramón treballava de forner a València i anava a treballar amb una bicicleta a la capital. Tot i que el tio Ramón no solia gitar-se massa tarde, per allò de tindre que alçar-se a les tres de la matinada, recorde que, de nit, quan eixiem a pendre la fresqueta a la porta de sa casa, em contava que de fadrí va jugar a futbol al mateix lloc on esclava la peroleria dels "Garroffins". "Antigament to el que hui és peroleria, em comentava el tio Ramón, sigué un solar que arribava fins les espatles de "la fàbrica de la Beta" del carrer del cine Ideal. Allí es visqueren els primers, passos d'un nou joc que despertava el furor entre els jóvens i que a més d'un li costà l'afició del futbol -més d'una pallisa dels seus pares quan aplegava a casa amb les espartenyas trencades. Els pares es torbaven indignants i deien que els jóvens estaven fotuts del cap perquè es passaven les hores corrent lots, sense trellat darrere d'un baló. Recorde que en aquells temps, jugava l'equip del "Victòria" enfort mateix, en un camp del tio Marcos, i anava molta gent d'Aldaia a veure-los. Per aquell temps a Aldaia hi havien dos equips: el de "La Colònia" que agrupava els més senyorets, i "El Fang" de clase més humil integrat per rajolers. La gent d'Aldaia que veni al camp del "Victòria" els vam treure na cançó que es feu molt popular i que deia:

Si la colònia es desventa
i el fan es fá xarquim
vindrem al Victòria a vore el partit

"Eren els temps en què per dos quincets, et llogava el tio Carmelo una bicicleta durant una hora. Jo vaig aprendre a anar en bicicleta al mateix temps que al futbol".

Cal aclarir que l'anomenat Carmelo fou mateix que composà la lletra de l'himne de l'Alaquàs l'any 1950. Però, continuem endavant amb el veïnat...

Al n.º 15 vivien el tio Quico "el Santero" i la seua dona la tia Maria. El tio "Santero fou un home amb un caràcter molt alegre que sempre estava cantant; tenia un xicotet talleret on feia rosetes, claus, i visagres que utilitzava l'indústria del ventall. A més, posseïa una vinya de moscatell a la partida de Santonja de Torrent prop de Barret. A vegades ens solia versar en to bromiste:

Morredondo està en un fono
Barret en un altet
i al barranc de les Canyes
on furten els canimets

Un dia que venia de la vinya amb la seua muller, estigueren a punt de morir pr l'atac d'unes abelles; el que sí va morir va ser la burra que arrossegava el carro.

La casa n.º 17 era la casa on vivia el tio Francisco "el Pallero" amb les filles si un net. El tio "Pallero" anava sempre vestit amb capell i roba negra con un corb. Romania per sempre assegut a la cadira. Entre els xiquets s'ecoltava dir en to misteriós, que les barres d'un carro carregat de palla li havia caigut damunt trencant-li les cames. Es clar que lo açò tenia com a base l'imaginació dels nanos.

Al n.º 19, l'última casa d'exia part del carrera, la casa n.º 2 era la primera a mà dreta, on vivia el tio Vicent "el Garroff" i la tia Rosario (filla del tio Vicent "la Burra").

Els números 4 i 6 pertanyien a dos corralots que antigament havien estat la primitiva peroleria de "l'agüelo Garroff. Propietat del tio Nelo "la Nena" el primer, i el segon del tio José "Boca".

Al n.º 8 vivia el tio Pepe "el Garroff" i la seua dona la tia Fineta "de Rosendo".

A la casa n.º 10 vivia l'altre germà "Garroff, el tio Micalet, i la tia Elvira "l'Esquilaora".

El n.º 12 era l'assenyalada casa del tio "Bolos", aleshores propietat dels seus fills Micalet i Mariano

"els Santeros". El tio Micalet estava casat amb Amparo "la Puça", i tenien un taller on feien bastidors de costurers per a brodar a màquina i per a brodar a mà a més de sedassos. També feien bastidors d'encàrrec d'un tamany mé sgran, sobretot per a odres religioses de l'àmbit valencià. Aquestos telers eren utilitzats dins dels convents per les monges en la feina del bordat a mà.

Ambdós germans "Santeros" eren acèrrims caçadors, sobretot el tio Mariano. Resultava estrany el dia que no es veïera amb l'escopeta al muscle cap a l'horat on solia donar grans passejades.

A continuació "dels Santeros" hi havia un taller amb el n.º 14, propietat de Domingo i de Pepin Mompó; un taller dedicat exclusivament a la fabricació de juguines. Mitger al taller dels Mompó continuava per últim, i fent cantó amb la fillola, la peroleria Sant Miquel propietat dels germans "Garroffins" i que ocupava quasi la tercera part de carrer.

La fillola que venia des de l'estació, dividia tots dos pobles: Alaquàs i Aldaia. Hi acabava el carrer del Dr. Barberà. Creuant el forcal de la Fillola, el meu carrer continuava cap avant ja en terme d'Aldaia, pel camí del Coscollar conegut pr tots com "el Carrer dels Gitanos". Un carrer arrossegat per un bras de rambleta que baixava des de la fòia.

El primer edifici que hi trobava era, a les espatles del magatzen d'Amadeo Pasqual; entre el dit edifici, i el transformador de la llum., hi havia un espai lliure on s'instal·lava Juan "el Carinyo" amb la seua prole, era un home que, gaudia d'una bona estima per part de la resta de la població. Integrat amb tothom, és de justícia assenyalar, les estimables virtuts com a treballador i el fet que ningú mai no ha tingut res a dir d'ell.

Encara pareix que estiga veient-lo, quan mon pare i jo passavem per davant de la barraca, enfonyt de canyots i tela de sacs vells; menut i d'ulls xicotets mmolt vius. Cada volta que endevinava la nostra presència, agafava pels ramals a l'haqueta que tenia pasturant per la brossa i la feia trotar amunt i avall alabant les bones condicions de l'animal, lamentant-se de les snecessitats que l'obligaven a vendre-la, i ressaltant les ventages que hi pressuposava per a mon pare el canvi de l'haqueta pr una burretta que nosaltres teniem. Mon pare a tot açò, es feia el "faba" i el sord fins i tot, perquè de totes, hi en el fons, era més gitano que el mateix "Carinyo"; i dic bé perquè arribà el dia de tancar-hi el tracte per vint duros i un sac de creïlles.

Dirigint els passos cap amunt pel carrer, a mà dreta ja no hi havien més cases. A la banda esquerra, i a oca distància, es trobava la vivenda on vivien els pares de Juan "el Carinyo" i la resta de familiada. A continuació, la vaqueria de Pantaleón. Des de la dita vaqueria, naixia el corralot on tancava els ramats d'ovelles el tio Pasqual "Pistoles". El corralot estava rodejat d'una paret de "alobons" i pr dalt de la tàpia, aguaitaven les oliveres que antigament plantà el tio Angel, el del carrer Major.

Amb el corral del tio "Pistoles" s'acabava el meu carrer, i cap amunt s'albirava el secà. El camí del Coscollar vorejant els camps de l'hora, s'endisava pel "Charco de Parra" cap a la fòia...

El carrer del Dr. Barberà, el carrer de la meua infantesa... Quants records i quantes coses allunyant-se en la boirosa nostàlgia... I tantes altres que engoixa sols pensar-hi.. Com aquell dia que tronavem de jugar per l'horat, prop del cementeri, jo i el meu amic Toni "l'Aladrer". En arribar a casa... ma casa estava plena de gent... La gent entrava i eixia, i anava d'una banda a l'altra de la casa molt nerviosa. El meu germà Alfredo i les dos germanes meues, Carmen i Maruja. Tots els tres ploraven tapant-se la cara amb les mans ofegant els lors... De l'habitació dels meus pares, eixí el metge, don Lluís Sabtater; al seu costal mon pare amb el semblant de la mort, i el rostres desencaixat, plorava impotent... Dins l'habitació, ma mare romania estesa damunt el llit, quasi morta, d'un atac al servell. Hores més tard, a les cinc de la vesprada, va morir.

Era un dotze de Novembre de mil nou-cents cinquanta...

Ramon Tarin, Torrent 10 d'Abril 1993.

4. LA FIGURA DE L'HERBASSER ALS CARRERS D'ALAUÀS

A mesura que l'home ha anat evolucionant al llarg del temps, i amb ell, la societat, ha generat unes necessitats que han sigut l'origen de l'aparició de nous oficis com el de l'herbasser.

Arran d'aquestes constants necessitats, volem tractar i analitzar ací la seua estructura dins de la societat rural l'única on es podia desenvolupar i sobreviure.

La figura de l'herbasser aparegué allà per l'any 1903 i l'home que va encetar aquest ofici fou el "tio Salvaoret" "el Bascós" el iaio de Miguel Garcia Bonet "el Trompeta".

Els primers passos del "tio Salvaoret" als carrers d'Alauàs, foren difícils i arriscats per obrir-se un treball que acabara sent estable. En un poble aleshores bastant xicotet, on el casc urbà s'assentava sobre un àrea més bé reduïda, amb un cens d'habitants mitjanament baix i que patia greus dificultats econòmiques, la tasca no degué resultar gens fàcil.

Davant de les greus contrarietats apuntades, el "tio Salvaoret" "el Bascós" abandonà aquesta nova professió aprofitant l'oportunitat d'un treball més estable.

Al "tio Salvaoret" el va succeir el "tio Francisco" "el Cutxo". fou l'home que faria el relleu portant endavant la volta pels carrers d'Alauàs fins aconseguir el seu assentament definitiu. Francisco "el Cutxo" era un home fadrí que després de la seua mort no deixà cap parentela.

L'any 1919 aparegué la tercera figura de l'herbasser als carrers d'Alauàs. Aquesta figura en qüestió era Jesús Ferrer "el Pastoret", i que tractarem d'aprofundir en la seua semblança. Encara no havia complert els nou anys quan Jesús "el Pastoret" sorgí pels carrers per a guanyar-se la vida compartint la venda de l'herba amb l'esmentat "tio Cutxo".

El mal nom de "el Pastoret" és molt conegut i es troba molt arrelat entre la gent d'Alauàs que venia de dues generacions anteriors, concretament del seu iaio Micalet Ferrer que quan era un xicot encara, va ser pastor d'un ramat d'ovelles, cosa que li valdria de "el Pastoret", el mal nom.

Com deíem abans, "el Pastoret" començà la venda de l'herba tot i que no havia complert els nou anys, i malgrat tan curta edat, no tingué cap obstacle per a guanyar-ser la gent i fer-se amo del carrer.

Un caràcter obert, sicoiable, i, a més, comunicatiu, era tot el seu bagatge per a competir amb un home major com "el Cutxo".

Però el jove "Pastoret" tenia una qualitat innata de comerciant per als negocis que es posà de manifest des del primer dia. Aleshores el "tio cutxo" venia les garbetes d'herba el preu d'una "hileta" cadascuna i "el Pastoret" amb la visió que el caracteritzaria tots els anys d'activitat, començà la venda donant dues garbetes per una "hileta": Escoltem les seues paraules sobre açò "hi havia que competir i guanyar-se la clientela al mateix temps i per això tenia que llançar una oferta on treballara el primer colp de vista". Nosaltres afegirem que donar dues garbetes per una no sempre significa donar duplicada la quantitat de gener. Però l'estratègia emprada no tardà a recollir els seus fruits, siga que la gent promte es passà al jove competidor del "tio Cutxo".

Després, apareixeria un altre xiquet als carrers d'Alauàs: José Sena "el Quinqui" però aquesta és una altra qüestió que tractarem més endavant.

L'aparició dels xiquets al mercat del treball en edat tan primerenca requereix un estudi sociològic a fons més d'acord amb el camp professional d'aquesta matèria. Nosaltres, amb una visió més senzill d'aquest fenomen, des del nostre punt de vista superficial i, per tant, menys embolicat, creïme que una de les raons fonamentals i determinants d'aquestos comportament de la societat en aquells temps era la necessitat que teien tots els membres de la família de portar ben promte un duro a casa. Som conscients que el nostre plantejament no sols pot ser erroni si no, a més, incomplet.

Nosaltres, com a part activa que hem sigut d'aquesta professió durant els darrers deu anys de la seua

supervivència, podem afegir que estem en condicions de donar testimoni i determinar que la tasca per al complet desenrotllament d'activitat d'un herbasser és més complexa del que sembla al primer colp de vista.

Entenem com a element poc comprensible, la capacitat de treball en un xiquet de menys de nou anys per portar endavant tot sol, la feina. Evidentment, és clar que el total desenvolupament del treball, no hauria sigut possible si darrere d'ell no s'haguera trobat son pare, el "tio Francisco Ferrer". Trobem interessant parlar d'aquest home abordant aspectes del caràcter seu humà a més de tractar la seua activitat. El "tio Francisco Ferrer el Pastoret" aleshores era dels pocs h+omens que quedaven experts en un treball molt estès per tota l'horta d'Alaquàs i que de sempre a nosaltres ens ha fascinat: el conreu del cànem.

En aquells temps era una de les collites fonamentals i que més es cultivaven a totes les terres de regadiu. Tant és així que, des de la mateixa porta del molí, es podien veure els sembrats del cànem al llarg de tota la partida del "Rollet" i vereres del camí "fondo".

El cànem eren plantes que arribaven a assolir una altura de quasi dos metres i mig. Podem endevinar el goig que s'experimentaria amb la contemplació d'aquell fantàstic capell engrunsant-se amb la puresa de l'aire fins esborrar-se en la llunyania.

Com déiem el "tio Francisco Ferrer" era home de molta experiència en tot el procés que comportava el cultiu del cànem; des de la fumigació de la terra on s'hi realitzava la sembra fins l'època de la sega de les plantes i elaboració dins les basses on havia d'estar a remulla al voltant d'un mes i mig. Després calia espolsar el gra del cap del cànem i tallar amb un gran gabinet la planta del cànem per esmicolar-la.

L'elaboració d'esgranxar el cànem per treure la fibra del canyís, es realitzava en l'alqueria "Salvaor" un dels llocs més importants de tot el poble com hem pogut saber arran d'una conversa mantinguda amb la tia Rosario Alfons, muller del tio Vicent "el Garroff". Aquesta dona nascuda l'any 1904 ho recordava així: "En arribar l'hivern anàvem cada dia jo i Jesus "el Pastoret", jveges tu quina disposició...! Jo tenia deu anys i al pastoret encara li penjaven els mocs. Encara no hauria complit els cinc anys, jA quin Sant...!. A mon papre li deien Vicent "la Burra" i era especialista en sembrar el Cànem, l'alfals i el blat però en arriba l'hivern s'ajuntaven una colla de hòmens per fer la temporada del cànem. Mon pare i el "tio Francisco" sempre anaven junts. També recorde al "tio Jacinto", el iaio, el pare de Voro Felip, però, sobretot, recorde al "tio Salao", el més vell de tots perquè portava sargüells. Fou l'últim home d'Alaquàs que portava aquesta típica vestimenta".

A Alaquàs hi havien com a mínim de cinc a sis d'aquestes basses al voltant del seu terme. Amb l'ajuda de alguns testimonis hem pogut localitzar el lloc on es trobaven emplaçades: a la part de dalt de l'església de La Santíssima Creu, la de la tia "Ceba" la de l'horta de MOnalt, dins del mateix hort, la del tio Quiquet "el Castellero" darrere del hui és mercadona i enfomt de la casa de "Masena" la del aiaio "Capdell" que es que trobava al costat del camí de València davall del nou pont 'd accés a Xirivella. Hi havia un altra en el mateix lloc on hui està emplaçat el "bingo". I l'última d'aquestes basses l'hem localitzada a l'Alqueria "Salvaor" i pertanyia al "tio Vicent la Burra". Però a hores d'ara, tan sols podem trobar alguna d'aquestes basses esmentades dins del terme de la localitat d'Aldaia.

El "tio Francisco Ferrer", abandonaria les eines d'aquesta ferma activitat per manpendre'n una altra no més blaneta: la de segador d'herba. A partir d'aquell moment i enmig de l'horta coneixeria la solitud del segador, les fredes rosades de la matinada, la immensitat del cel, els dics de ponent acompanyats pels cants de les aigües emmaltides de les sèquies avall entre una horta adormida.

Deduïm la de vegades que "el tio Francisco Ferrer" escolteria el rebombori de les festes del poble assegut damunt d'un cavalló al tall de l'alfals, mirant aturar-se en el cel el darrer foc d'artifici del típic castell.

Tal volta fóra per aquesta raó que sempre estava cantant. Des de lluny s'escoltaven les albaades amb

què sempre s'envoltava. En certa ocasió li va preguntar un llaurador d'Aladía, tot estranyat, per quina raó cantava a totes les hores. El "tio Francisco Ferrer" li va contestar amb altra pregunta: ¿tu no cantes mai?, el llaurador sense dubte li va contestar: "jo mai he cantat", "llavors tu estàs mort", sentència "el lio Francisco Ferrer".

El "tio Francisco" viva al cosat de l'Ajuntament i com no disposava d'un carro, carregava als lloms els feixos d'herva fins a sa casa des d'on el seu fill "el Pastoret" amb un cabàs penjat als muscles la venia pels carrers del poble. En acabar la volta "el Pastoret" es ficava en un terreny que hi havia als afores d'Alaquàs amb el cabàs sota l'ombra de tres o quatre oliveres que hi havien a la vora del camí. Aquell terreny era el mateix on després es contruiria el magatzen de "cabot" quan aquest home comprà al voltant de noranta fanecades de terra per convertir-les en una meravella de tarongers.

Considerem d'una gran validesa les paraules del "Pastoret" amb l'exposició del seu testimoni: "Era un lloc aleshores solitari perquè no hi havien cases construïdes al seu voltant; sols un camí de terra i clots que anomenaven el Camí nou i on de tant en tant passava un tramvia amb uns pocs passatgers. Tin en compte que açò que t'estic contant fa ja seixanta anys que va passar".

En arribar a aquest punt "el Pastoret" es va detindre per fer un silenci que nosaltres respectarem per compartir la seua emoció, "a la forana de les oliveres jo aguardava el paps del carros que baixaven cap a València des de Montserrat i de Turis carregats d'estelles de llenya per als forns de la ciutat així com altres com els vinaters carregats de cuiros de vi. Allò semblava el parany d'un caçador amb l'escopeta carregada per a batre la peça. La veritat és que eren molls els carreters que s'aturaven per comprar la càrrega d'herba. La càrrega d'herba ací sempre ha sigut vint garvetes com també tenia la càrrega del blat. Hi havia algun dels carreters que no es parava però d'aquests m'encarregava jo que no se n'anaren sense el menjar per als rossins perquè a casa hi havia que tornar ab el cabàs buit".

Hagueren de passar uns quans anys perquè Jesus "el Pastoret" es trobara amb alguns duros a les butxaques, i el primer que va fer fou comprar-se un buret per repartir l'herba. Ja per aquells anys guanyava quatre duros al dia quan els seus amics sols tenien un sou d'u nduro i això que el diumenge no entrava en el compte,

L'any 1925, "el Pastoret" obriria nou mercat per a la venda a la localitat d'Aldaia per eixamplar els horitzons de treball, A Alaquàs ja s'havia incorporat temps enrere a la professió Gayetano Miquel "el Tano" i al final de la dècada dels anys vint, ho faria el tio Pascual Sena "el Quinqui" succeint-li al poc de temps el seu fill Jose "el Quinqui" un altre dels decans del poble juntament amb Jesús "el Pastoret" en aquesta professió.

Amb sols deu anys Jose "el Quinque" hagué d'aprendre ben prompte a memoritzar cadascuna de les clientes així com la quantitat de garvetes que havia de deixar amanides al raconet de la porta, sense pendre ull al deute, ja que els clients no realitzaven el pagament diari i menys encara de bestreta. El pagament el feien cada dilluns de la següent setmana.

A meitat de l'època de la República s'afegiria una altra figura de l'herbassejar a Alaquàs: Ramon Mateu "Calentora", i ja en plena guerra civil, ho faria "el tio Francisco Prima". Però, el seu paps pels carrers, sols seria testimonial.

"El tio Micalet Ferrer el Pastoret" fou un altre dels herbassers antics, de principis de segle, del poble d'Alaquàs junt al seu fill i net anomenats també Micalct, tot i que la seua presència als carrer d'Alaquàs tingué lloc a meitat dels quarant, després de vora quaranta ays seguits de baixar a repartir l'herba a la ciutat de València.

Jesus Ferrer "el Pastoret" el de cà dels herbassers, es va retirar l'any 1964 per dedicar-se a la indústria, passant-los la marxa als seus segadors, aleshores Vicent Bonillo "L'herbasser" i l'autor d'aquest treball.

Després d'assolir un acord amb Jose "el Quinqui" el 1966 abandonàrem, jo i el meu company, el repartiment de l'herba als carrers d'Alaquàs arredonint un treball sense competència a la veïna població d'Aldaia.

Però llavors, la decadència d'aquesta professió s'anava agreujant com una malaltia que anava agonitzant fins el seu desenllaç, l'any 1973, data en què el meu company i jo penjàrem els aparells al sostre, sent per tant els darrers herbassers que xafaren els carrers d'Aldaia.

Jose "el Quinqui" es va retirar l'any 1967 per fer-se càrrec del casino de La Plaça passant la volta a mans dels seus segadors Antonio Varela "el Xurret" i Mariano Monleon "Mariano".

Però, la seua activitat, no gaudí de millor salut que la nostra, seguint ben aviat un paral·lelisme semblant ja que l'any 1975 penjarien les corbclles finalitzant així al procés d'una professió amb una llarga vigència que abraçava un període des de 1903 fins al 1975.

Diversos han sigut els factors que desencadenaren els esdeveniments que conclourien amb la desaparició de la figura de l'herbasser pels carrers d'Alaquàs: la remodelació dels habitatges, enderrocaments incontrolats de plantes baixes per convertir-les en torres de ciment semblants a abellers; eliminació continuada dels espais lliures on era costum i tradicional la cria de conills, corders o cavalls, llocs com estables o corrals. L'asfixiant trànsit amb l'aparició desmesurada de cotxes i camions que omplien d'embuços al carrer fins convertir el carro en un anacrònic element molest i irritant dins del nou ordre que imposava el progrés i la tecnologia.

Tots aquests components han sigut determinants per a acabar amb una professió de més de setanta anys de vigència.

Per donar testimoni de tots els hòmens i del seu pas pels carrers del poble formant part del nostre entorn quotidià i que d'una o altra forma han anat dotant de vida la figura de l'herbasser al poble d'Alaquàs, exposem una detallada llista de tots ells:

Salvaoret Garcia "el Bascós"	Francisco "el Cutxo"
Jesus Ferrer "el Pastoret"	Gayetano Miquel "el Tano"
Pasqual Sena "el Quinqui"	Jose Sena "el Quinqui"
Ramon Mateu "Calentora"	Francisco Garcia "Prima"
Micalet Ferrer "Pastoret" (iaio)	Micalet Ferrer "Pastoret" (pare)
Micalet Ferrer "Pastoret" (fill)	Vicent Bonillo "L'herbasser"
Ramon Tarin "Ramonet"	Mariano Monleon "Mariano"
Antonio Varela "el Xurret"	

Ramón Tarin, Torrent 14 de març de 1992